Omagiu din partea Autorului

Extras din Revista Institutului Social Banat-Crişana, volumul X (1942), pag. 649–672

SANCTUARUL DACILOR

ΚΩΓΑΙΟΝΟΝ

DE

AL. BORZA

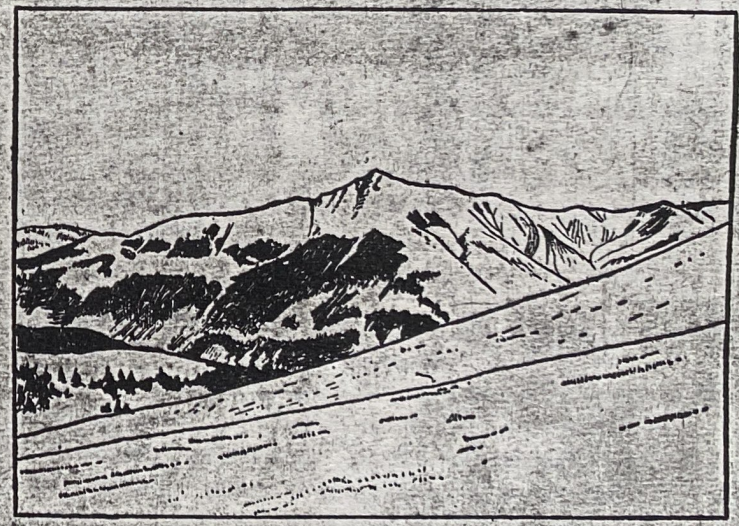

Muntele Gugu

Institutul de arte grafice
G. Mathelu, Timişoara
1942

Sanctuarul Dacilor *ΚΩΓΑΙΟΝΟΝ*

de **Prof. Al. Borza** (Timişoara).

Introducere.

Autorii demni de crezare ai antichităţii afirmă, şi istoricii noştri moderni de seamă admit informaţia lor, că strămoşii noştri Daci aveau un preot suprem, care locuia într'o peşteră din vârful unui munte înalt, numit *Κωγαίονον* venerat ca un adevărat munte sacru.

In temeiul informaţiilor primite din mai multe părţi şi a cercetărilor mele pe teren, cred că pot identifica muntele sacru al Dacilor cu Muntele Gugu şi peştera sa, aflător în judeţul Hunedoara. După o primă notiţă informativă, publicată în ziarul Dacia din Timişoara,[1]) îmi ţin de datorie să expun acum metodic şi documentar această problemă istorică, arheologică şi antropogeografică.

I. Date istorice despre cultul Dacilor şi sanctuarul *Κωγαίονον*.

Informaţiunile istorice despre religia Dacilor, despre credinţele şi cultul lor, sunt destul de bogate şi de lămurite. Toate se întemeiază pe scrierile „părintelui istoriei", marele Herodot, apoi pe scrierile geografului şi naturalistului Poseidonios, citate de marele geograf al antichităţii, Strabon.

Pentru a avea cunoştinţa clară a textului acestor isvoare istorice fundamentale, le public aici în întregime, după traduce-

[1]) *Al. Borza,* Descoperiri arheologice în Banat, din timpul Dacilor. Extras din Dacia, anul IV (1942), No. 213—215. Timişoara, Tipogr. Rom., 12 p.

rea lui Philippide[1]), controlată de dl Dr. I. Russu dela Institutul de Studii Clasice din Cluj-Sibiu, împreună cu mine, după ediția critică recentă a textului grecesc.

1. Primul și cel mai de seamă autor al antichității, care ne descrie pe larg, după informațiile primite în orașele grecești dela Marea Neagră, pe care le-a vizitat, vieața și credința Geților și a Dacilor, neamuri tracice locuind pe pământul țării noastre, este Herodot, care a trăit în secolul al V-lea înainte de Christos (484—406) și enarează în special întâmplările dintre anii 546—478 a. Chr.

Iată textul istoriei sale referindu-se la Geți:

IV, 93—96: „Mai înainte de a ajunge la Istru (Darius) a supus pe Geți, care se cred nemuritori. Pentrucă Thracii dela Salmidessus și acei care locuesc mai sus de Apollonia și de Mesambria, care Thraci sînt cei mai vrednici și cei mai drepți, au căutat să se împotrivească, dar au fost și ei robiți îndată. Despre nemurire ei spun următoarele. Ei cred anume că nu mor, ci că dacă au răposat se duc la zeul Zalmoxis (Ζάλμοξις), pe care unii dintr'înșii îl numesc Gebeleizis (Γεβελέϊζις). La fiecare cinci ani[2]) trag la sorți pe unul dintr'înșii și-l trimit sol la Zalmoxis, însărcinându-l să arăte acestuia păsurile lor dela fiecare dată. Pe sol îl trimet în chipul următor. Unii se așează și țin trei lănci, iar alții apucă de mâni și de picioare pe cel pe care vor să-l trimeată la Zalmoxis și-l zvîrl în sus ca să cadă deasupra lăncilor. Dacă moare pătruns de acestea, ei cred că zeul li-i favorabil; dacă nu moare, ei aruncă vina asupra solului, spunând că-i om rău, și dacă au dat vina pe dânsul, trimet pe altul în locul lui. Cele ce trebue să spună lui Za'moxis ei le înșiră solului fiind încă acesta în viață. Tot Thracii aceștia, când tună și fulgeră, aruncă săgeți spre cer și amenință pe Dumnezeu, pentrucă ei cred că nu este alt Dumnezeu afară de al lor. Dupăcum însă am aflat dela Grecii care trăesc la Hellespont și la Pont, acest Zalmoxis a fost om, sclav la Samos, și

[1]) *Al. Philippide,* Originea Românilor. Iași, 1925 (Vieața Românească) traducere după textul: Herodotus, ed. Fermen Didot, Paris, 1887 prin C. Müller și Strabon, editura aceeaș, 1853—1877.

[2]) In sensul: după patru ani încheiați.

anume sclav al lui Pythagoras, fiul lui Mnesarchus. După-ce s'a liberat, a făcut avere mare și s'a întors acasă. Și fiindcă Thracii duceau viață proastă și incultă, acest Zalmoxis, știutor cum era de chipul de a trăi ionian și de obiceiuri mai delicate decât cele ale Thracilor, deoarece trăise printre Greci și încă pe lângă unul din cei mai distinși înțelepți ai Grecilor, pe lângă Pythagoras, și-a făcut o odae, în care primia și ospăta pe fruntașii concetățenilor săi și-i învăța că, nici oaspeții lui și nici urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într'un loc unde vor trăi veșnic și vor avea toate bunătățile. In odaea aceea, în care făcea și spunea cele expuse mai sus, el a pus să-i facă o subterană. Indatăce a fost gata subterana, el s'a făcut nevăzut dintre Thraci, s'a scoborît în subterană și a trăit acolo trei ani, iar Thracii îl regretau și-l jeluiau ca un mort. In al patrulea an însă iar s'a arătat printre dînșii și așa s'au încredințat Thracii că cele ce spunea Zalmoxis erau adevărate. Așa spun că ar fi făcut Zalmoxis. Eu despre acestea și despre subterană nici nu zic că n'au fost, nici nu cred tare că ar fi fost, bănuesc numai că Zalmoxis acesta trebue să fi trăit cu mulți ani înainte de Pythagoras. Dar ori că va fi fost om Zalmoxis, ori că va fi el vreun zeu pământean al Geților, treaba lui. Geții dar, care au obiceiurile spuse, dacă au fost supuși de Perși, au urmat și ei oștirea ceealaltă".

2. Al doilea autor care ne transmite prețioase informații relativ la chestiunea ce ne interesează, este Strabon, marele geograf, care a trăit între anii 63 a. Chr. — 19 p. Chr., scriind 17 cărți. In acestea sunt înglobate informațiile și chiar textele preluate de el dela geograful și naturalistul Poseidonios, care s'a născut la a. 135 a. Chr. și a murit la anul 50 a. Chr.

Iată ce scrie Poseidonios la Strabon despre Daci, respectiv cultul religios al Dacilor:

VII, 3, 5: „Se spune anume că un Get, cu numele Zamolxis (Ζάμολξις) a fost sclavul lui Pythagoras și că a învățat dela dînsul ceva din știința cerului, ba și dela Egipteni câteva, pentrucă și până acolo rătăcise, și că, dacă s'a întors acasă, a avut mare trecere și la șefi și la popor, pentrucă prezicea semnele meteorologice, până ce mai la urmă a îndupleçat pe rege să-l iee

tovarăș la domnie, ca pe unul care era în stare să anunțe cele ce se întâmplă pela zei. La început l-au pus preot al celui mai de cinste zeu dela dînșii, după aceea însă a fost proclamat el însuși zeu, și alegându-și un loc, unde era o peșteră, și până la care nu putea nimeni pătrunde, a trăit acolo, întâlnindu-se numai rar cu alți oameni, afară de rege și de servitori. La aceasta regele i-a dat tot concursul, fiindcă vedea că oamenii îi erau supuși cu mult mai mult decât înainte, ca unuia ale cărui ordine erau date în înțelegere cu zeii. Acest obiceiu a dăinuit până în zilele noastre, căci totdeauna s'a găsit cineva de așa natură, că să fie consilier al regelui, iar Geții să-l socoată drept zeu. Și muntele a fost considerat ca sfânt și-l numesc sfânt, numele lui e Cogaeonon (*Κωγαίονον*) la fel cu numele râului care curge pe lângă dînsul. Când domnia peste Geți Byrebistas, asupra căruia se pregătia pentru războiu divul Caesar, această onoare o avea Decaeneos (*Δεκαίνεος*). Poate că și preceptul acela pitagoric, de a nu mânca vietăți, a rămas prin tradiția dela Zamolxis."

VII, 3, 11: „Las la o parte istoria veche a Geților. Cele ce s'au întâmplat în zilele noastre însă sunt următoarele. Boirebistas (*Βοιρεβίστας*), un Get, după ce a căpătat domnia peste poporul său, a făcut întâiu să răsufle pe oameni, care fusese tare năcăjiți din cauza necontenitelor războaie, și apoi atât de mult li-a ridicat puterea prin exercițiu și sobrietate și disciplină, încât în timp de câțiva ani a înființat un imperiu mare și a supus Geților pe cele mai multe din popoarele vecine. Și Romanii se temeau de dânsul. Trecea fără frică Istrul și prăda Thracia până la Macedonia și până la Illyria. Pe Geții câți trăiau printre Thraci și printre Illyri i-a sfărmat, iar pe Boii de sub regele Critasiros și pe Taurisci i-a stârpit chiar cu totul. Ca să facă pe poporenii lui să asculte de dânsul, își luase ca ajutor pe Decaeneos, un vrăjitor, care călătorise prin Egipt și învățase câteva semne meteorologice, cu care-și da aparența că ar fi în contact cu zeii. Și chiar după multă vreme chiar a fost socotit ca zeu, cum am spus că s'a întâmplat și cu Zamolxis, când am vorbit despre dânsul. Să dau o probă de ascultare: au fost convinși anume Geții să distrugă viile și să trăiască fără vin. Acest Boeirebistas a apucat să fie răsturnat, din cauză că s'au răsculat vreo câțiva contra lui, mai înainte

de a fi trimes Romanii oștire, împotrivă-i, iar urmașii lui au desfăcut statul în mai multe bucăți. Și chiar acum, când a trimes oștire contra lor Augustus Caesar, erau desfăcuți în cinci părți. Pe atunci însă se desfăcuse în patru. Și asemenea desfaceri temporare au avut loc altele în alte dăți."

VII, 3, 12: „Din vechime însă a mai avut loc o desfacere a țării în două părți, care durează încă: pe unii anume îi chiamă Daci (*Δακούς*) iar pe alții Geți. Geți sunt numiți cei dinspre Pont și dinspre răsărit, iar Daci cei din părțile din potrivă, dinspre Germania și dinspre izvoarele Istrului, și aceștia, cred eu, s'au chemat în vremurile vechi Dai, de unde s'au răspândit și la Attici numele de sclavi Gea și Daos. Căci e mai probabil aceasta decât că s'ar fi răspândit aceste nume dela acei Scythi pe care-i chiamă Daae. Scythii aceia sunt în adevăr departe, pe lângă Hyrcania, și nu este de admis că ar fi fost aduși sclavi depe acolo în Attica. Pentrucă pe sclavi îi numiau Grecii după locurile depe unde erau aduși, și anume ori le dădeau neamului din care făceau parte, de pildă Lydos și Syros, ori le dădeau nume obișnuite prin țara lor, de pildă unui Phyrgian îi ziceau Manes ori Midas, unui Paphlagon îi ziceau Tibios. Și așa națiunea, care ajunsese la atâta putere sub Boirebista, a fost slăbită de Romani și din cauza discordiilor interne, tot mai sunt în stare însă chiar și astăzi să pună pe picior de războiu până la patruzeci de mii de oameni".

Textele acestea, atât de prețioase pentru istoria strămoșilor noștri, au fost în cea mai mare măsură utilizate, interpretate, comentate de istoricii moderni de pretutindeni și în special de istoricii români. S'a căutat a se stabili de aici, în mod critic, istoria politică, militară, economică și culturală a Dacilor. Dar se pot stabili și cunoștințe certe cu privire la religia și cultul Geto-dacilor din aceste texte.

Nu mă ocup aici de interpretările autorilor relativ la religia geto-dacă, la originea și doctrinele ei, căci aceste chestiuni sunt, după părerea mea, cele mai puțin lămurite, deși Katzarov[1]) și V. Pârvan,[2]) apoi Al. Xenopol,[3]) N.

[1]) *Katzarov* in Klio, XXVI (1891) p. 77 et sequ. ex Jorga, o. c. p. 85 et alibi.

[2]) *V. Pârvan,* Getica, o protoistorie a Daciei. Buc. 1926, p. 161 et alibi.

[3]) *Al. Xenopol,* Istoria Românilor din Dacia Traiană. Ed. III. Vol. I. Buc. 1925. p. 67.

Iorga,[1]) C. Giurescu[2]) și C. Daicoviciu[3]) parte le-au analizat în lumina cunoștințelor de istoria comparată a religiilor, or măcar și-au fixat părerea lor competentă, deși contrazicându-se unul altuia. Se discută încă dacă Zamolxes (mai corect decât Zalmoxis) a fost considerat ca singurul zeu, ori dacă au venerat Dacii mai mulți zei[4]) ori dacă poate numele de Zamolxis este numai un atribut explicativ al puterii sau înfățișării divinității,[5]) deși Herodot îl numește hotărît zeu (δαίμον).

Relativ la cultul Dacilor ne interesează aici faptele precise care se pot desprinde din textele clasice în privința jertfelor și a altor practici, a locului jertfelor, a preoților și a locuinței lor. Mai pe larg s'a ocupat de interpretarea textelor în această privință V. Pârvan, care nu poate fi bănuit nici de lipsa unui criticism științific sever, nici de bunul simț al istoricului. Iată care sunt deducțiile lui Pârvan:[6])

„Ei cunoșteau jertfa umană odată la patru ani și aveau practici, ceremonii și incantații vrăjitorești. Marele preot cunoștea semnele cerului și dela el vor fi învățat și ceilalți preoți știința de a face preziceri și a da oracole".

„Zeul e adorat pe munții înalți . . .; acolo sus, pierdut de lume, și cercetat numai de rege, ca să-i afle sfatul la caz de primejdie și necazuri, stă marele preot. Templul și locuința lui e acolo într'o peșteră. Marele preot nu se coboară decât rar de tot în lumea oamenilor, când are a da vreo poruncă pentru curățirea de păcate . . . Deabia odată la patru ani națiunea aduce zeului . . . jertfa cea mai înaltă: un om căruia i-se ia vieața de carne, spre a i-se dărui cea de spirit, întru marea misiune de a purta sus în cer dorințele și rugăciunile națiunii . . ."

[1]) *N. Iorga,* Histoire des Roumains et de la Romanité orientale. Vol. I. partie 1, Buc. 1937.

[2]) *C. Giurescu,* Istoria Românilor. Vol. I. Buc. 1935. p. 92.

[3]) *C. Daicoviciu,* La Transylvanie dans l'antiquité. Extr. „La Transylvanie", 1938 p. 31.

[4]) *Dr. I. Russu,* care se ocupă mai nou de aceste probleme la Sibiu, mi comunică verbal, că trebue să admitem doi zei în religia dacilor: Zamolxes, zeul pământului și Gebeleizis, zeul fulgerelor. Mulțumesc dlui *Dr. Russu* pentru informații.

[5]) *Pârvan,* o. c. p. 155.

[6]) In Getica, p. 151 et passim.

„Ca și marele preot, așa și discipolii săi, asceți, vor fi locuit *prin peșteri pe vârfurile neumblate ale munților. Dar loc sfânt, de pelerinaj, va fi fost numai muntele* Κωγαίονον lângă apa cu acelaș nume, unde era sihăstria marelui preot". (Pârvan p. 162).

„Preoții, adevărați călugări, se abțineau dela orice hrană vie și de orice creatură, hrănindu-se numai cu miere, lapte și brânză" (1 c. p. 296).

Autorii noștri de seamă, în scrieri ulterioare Geticei, sunt de acord cu aceste constatări, pe care nu le contest nici eu.

In temeiul acestora pot considera ca singure următoarele date istorice:

Centrul cultului geto-dac era un munte foarte înalt, venerat ca sfânt, situat departe de așezările omenești, dar totuși în regiunea reședinței regale. Marele preot locuia într'o peșteră din vârful muntelui, ducând o viață de sihastru vegetarian.

Jertfa de om se aducea, foarte probabil, în preajma peșterii, pe acel munte sfânt.

II. Localizarea topografică a sanctuarului Κωγαίνον.

Incercări de a localiza Κωγαίονον la un anumit munte cu peșteră în vârf nu știu să se fi făcut decât de Xenopol și J. Conea, al doilea numai cu totul incidental. Localizarea aceasta se poate încerca pe mai multe căi de investigație, directe și indirecte, problema prezentând destul interes științific din mai multe puncte de vedere.[1])

a) Metoda istorică nu ne ajută la localizarea exactă a Muntelui sfânt, căci nici un isvor istoric nu precizează locul, după coordonate geografice sau după alte indicii topografice certe. Singur numele Κωγαίονον pe care îl purta muntele sfânt cu peștera marelui preot și râul de alături, de-opotrivă, ar fi un indiciu istoric, dacă ar fi rămas și o hartă din acele vremi. Or acesta nu este cazul.

[1]) Nu este la nici o întâmplare o „copilărie" sau „naivitate" ori „neseriozitate" să cercetezi desinteresat o asemenea problemă, cum am auzit pe un savant arheolog român timbrând asemenea cercetări. Nu este doar vorba de căutarea de comori ascunse sau de asemenea întreprinderi pornite din lăcomie, nici de buruieni făcătoare de minuni, cum ar fi „iarba fiarelor", în sensul savantului nostru arheolog.

b) A doua metodă de cercetare ar fi cea arheologică și anume de a cerceta toate peșterile din vârful munților înalți (peste 2000 metri de sigur) și a stabili în temeiul unor obiecte sau inscripții aflate acolo, care este peștera Muntelui Sfânt. Această metodă este destul de promițătoare, căci în județele Hunedoara, eventual Sibiu și Severin, nu prea sunt peșteri locuibile la altitudini mari. Eu, ca vechiu cercetător al munților (în anul 1911 am vizitat întâiadată Retezatul!) cunosc o singură peșteră care să corespundă datelor istorice certe ale vechilor autori, și această peșteră este aceea de pe muntele Gugu, pe care voi descrie-o mai la urmă. Ea n'a fost cercetată prin săpături metodice arheologice, dela care de altfel nici nu s'ar putea aștepta mare lucru. Dacii n'au lăsat inscripții, statui sau basoreliefuri, pe cum se știe. Dintre obiectele uzuale vasele fiind de lemn și în zilele noastre, pentru a nu se sparge (ceeace ar însemna o catastrofă aici, căci nu s'ar putea înlocui în grabă), cu atât mai vârtos vor fi fost exclusiv de lemn în secolul V. a Chr. până la sfârșitul s. I p. Chr., când este atestată existența unui mare preot în muntele Cogaeonum. Dacii trăiau propriuzis în „epoca de lemn", deși existau unelte de bronz și de fier, ca destul de mare raritate, la bogații și fruntașii poporului. P â r v a n scrie (p. 140): „Vasele de întrebuințare zilnică erau din lemn. Chiar paharele din care se servea la masa regelui Geților, erau din lemn." Săpăturile dela Costești și Grădiștea Muncelului [1]) au scos la iveală multe obiecte de metal și monede, atât grecești și romane, cât și barbare locale. S'ar putea deci postula, să se găsească și în peștera-locuință a marelui preot asemenea obiecte de metal.

Singurul indiciu arheologic, la peștera indicată de mine, ar fi forma intrării, evident potrivită de mână omenească. Dar și în privința aceasta s'ar putea obiecta, că avem de a face cu o construcție sumară din alte timpuri, făcută de ciobani ori de hoți sau de grăniceri din epoci necunoscute. Arheologia nu și-a spus încă cuvântul autorizat, în temeiul unor cercetări serioase, în privința peșterii Gugului.

c) Metoda a treia este cea filologică — linguistică, care încearcă să identifice corespondentul de azi al numelui *Κωγαιονον*.

[1]) *Teodorescu, Daicoviciu, Macrea* etc.

X e n o p o l, în opul citat, p. 67, nota 44 a lansat un nume, care aduce cu cel grecesc: „Dicționarul lui F r u n z e s c u conține numele unui munte Cocaionul (p. 124), arătat ca așezat în județul Argeș lângă Olt și spunând că ar avea o peșteră în care se zice că Zamolxis s'ar fi retras. Ar fi foarte însemnat de a se putea constata păstrarea acestei denumiri. Rugând pe dl Z u g r ă v e s c u, învățător sătesc din comuna Zeblea, plaiul Loviștea, județul Argeș, a cerceta dacă există într'adevăr un munte cu asemenea numire, d-sa după o minuțioasă cercetare a tuturor munților din județul Argeșului, care vin spre Olt, nu a putut descoperi nici pe unul cu numele de Cocaionul. Indicația lui F r u n z e s c u este deci greșită".

X e n o p o l mai revine odată la această chestiune la pag. 225, presupunând, că s'a păstrat toponimia dacă „nu mai puțin în numele muntelui Cogaeonum, în a cărei peșteră se retrăsese Zamolxis. Aceste numiri răsună și astăzi în acel de *Cocan*, munte din județul Muscel, așezat pe lângă Olt, pe acolo tocmai pe unde un legionar din legiunea I Minervia, trecând pe timpul expediției lui Traian, consacră mai târziu o inscripție Matroanelor Anfane, un fel de zâne casnice, în amintirea acestei a sale treceri pe la fluviul Aluta, lângă muntele Caucazus".[1])

A mai fost propus, fără motivare, de J. C o n e a,[2]) muntele Gugu ca un corespondent al lui *Κωγαίονον*. Eu declarând că nu mă pricep la filologie, mi-am exprimat totuși părerea, că cuvântul Gugu se poate deriva ușor din „Cogheonum", scris astfel de greci, dar pronunțat în limba dacică mai asemănător cu românească de azi.

Acum pot aduce și analogii pentru explicarea transformărilor fonetice.

Râul Korkas din antichitate, din Balcani, se numește azi *Gurk;* deci Ko = Gu.

Să nu uităm însă — ceeace ne reamintește foarte judicios d-l E. P e t r o v i c i în „Transilvania", 73 (1942), — că Grecii și Romanii au reprodus toponimicele de origină barbară, în scris,

[1]) Ackner Anhang, No. 17. Aci numele muntelui și al județului este altul se referă însă la cazul prim, controlat și dovedit ca falș, încât mă mir că a putut vedea lumina tiparului în această formă.

[2]) *I. Conea*, „Clopotiva, un sat din Hațeg" la pag. 134.

de cele mai multe ori stâlcindu-le. Pentru aceea la stabilirea originei toponimicelor la noi trebue urmat principiul metodologic după care, dacă e vorba de nume neromane (dacice, tracice), se va pleca dela forma populară actuală, întrebuinţând diferitele forme găsite la scriitori antici numai ca puncte de reazim. In felul acesta trebue procedat şi cu cuvintele Gugu şi Godeanu, cu certitudine dacice. Rădăcina „gug" apare poate şi în „Gag-anis", aşezare dacică şi castru roman din apropiere, la Teregova. Sub Ţarcu este muntele „Guguiu Cuntului"!

Chiar cred că derivarea numelui Gugu dela un oarecare „Cogaion" este cel mai serios argument, că suntem pe bune urme căutând sanctuarul Dacilor aici.

Deslegarea problemei însă numai cu aplicarea şi a unei alte metode e posibilă.

d) Metoda geografică sau geo-etnologică, cum o numesc eu, trebue să cerceteze toate masivele muntoase din regiunea dacică, ce corespund datelor istorice certe (înălţime mare, peşteră naturală în vârf, râu cu acelaş nume alături, punct dominant şi impresionant prin înfăţişare) şi prin eliminarea celor puţin probabile să se fixeze, dacă este posibil, asupra ipotezei celei mai probabile şi verosimile căutând puncte de reazim şi în eventuale consideraţii antropogeografice.

Dacă n'am avea indiciile sigure ale vechilor istorici, ar fi de sigur o naivitate şi o copilărie neserioasă să cauţi a identifica printre atâţia munţi cu peşteri din regiunile sudvestice ale României, „Cogheonul" Dacilor. Numai încrederea mare în premisele istorice m'au convins şi pe mine, care ţin la linia de conduită a unei prudente rezerve, să sacrific, în legătură cu cercetările mele botanice, în subsidiar, timp şi oboseală şi acestei probleme. M'am bizuit în privinţa aceasta şi pe destul de temeinica cunoaştere a munţilor noştri, pe care i-am cercetat, ca puţini alţii dela noi.

Procedând astfel, am putea căuta Cogheonul în Munţii Retezatului, masiv puternic,[1]) cu numeroase piscuri ce trec peste 2400 metri, înseşi platforma dominantă, „platforma Borescu"

[1]) *Al. Borza,* Retezatul, viitorul parc naţional al României. „Carpaţii". I. (1933). No. 12.

Idem, Studii fitosociologice în Munţii Retezatului. Bulet. Grăd. Bot. Cluj, v. XIV (1934), p. 1—84.

a lui De Martonne,[1]) aflându-se la 2000 metri. Numai cât din întreg masivul nu sunt indicate, şi eu nu cunosc, şi nici dl I. Danciu din Haţeg nu cunoaşte peşteri la mari altitudini, fiind munţii aceştia alcătuiţi din granit şi şisturi, în care nu prea se formează peşteri, doar crepături şi chei de eroziune şi datorite glaciaţiunii diluviale. Calcar este la Paltina şi Stănuleţe, înspre masivul Borescu, dar fără peşteri şi el.

Munţii Orăştiei din preajma cetăţilor dacice, nu ies din etajul fagului şi al molidului, deci nu corespund noţiunii şi postulatului de „munte înalt" şi nici nu au peşteră în vârf de munte. Munţii Cugirului şi ai Sebeşului sunt înalţi, cu plaiuri subalpine şi aproape alpine; nu ştiu să fi aflat cineva în vre-un vârf o peşteră locuibilă. La Munţii Făgăraşului şi din ţara Bârsei cred că nu trebue să ne gândim, căci aceia sunt prea îndepărtaţi de centrul regatului dacic, Ţara Haţegului — Banatul. In Masivul Făgăraşului sunt piscuri într'adevăr „înalte", impunătoare la înfăţişare, dar lipsesc în vârfuri peşterile. Şi prin Bucegi sunt peşteri, (vestitul Schit al Ialomiţei), dar acelea sunt în apropierea albiei, a talvegului de râuri, deci jos de tot. Tot aşa şi celea din Masivul Piatra Craiului, munte impunător, dar departe de centrul politic geto-dacic. Munţii Apuseni sunt plini de peşteri, în masivele lor calcaroase[2]) foarte mult vizitate şi de mine,[3]) dar această ţară a Agathârşilor nu se ridică peste limita pădurii, ci este acum, şi a fost în măsură covârşitoare odinioară acoperită de codri de fag şi mai sus de brad.[4]) Ceea-ce se ridică peste etajul montan şi e lipsit de păduri (Muntele Mare, Vlădeasa) nu are peşteră în vârf.

Să ne îndreptăm atenţia spre Banat şi Oltenia, căutând un munte înalt cu peşteră, cum este postulatul precis istoric. Ince-

[1]) *E. De Martonne,* Excursions geographiques de l'Institut de Géogr. de l'Univ. de Cluj en 1921. Résultats scientifiques. Lucr. Inst. de Geogr. al Univ. din Cluj, vol. I. 1922. p. 43 et sequ.

[2]) Cercetate de arheologi şi speologi [*Roth,* Az erd. Erchegység barlangjai; *E. Racoviţă, P. A. Chappuis, V. Puşcariu şi R. Jannet,* Enumeration des Grottes visitées, Biospeologica, 1929; *Mallász* (peşterile din judeţul Hunedoara)].

[3]) *Al. Borza,* Gheţarul dela Scărişoara în Convorbiri ştiinţifice, t. II, 1918. p. 125.

[4]) *Al. şi V. Borza,* Flora Stânii de Vale. I. Plantele vasculare. Bul. Grăd. Bot. Cluj, t. XIX (1939), p. 21—54.

până dela Apus, ne-am putea gândi la Masivul Semenicului și al Pleșuvei învecinate, precum și la Țara Almăjului cu munții săi împrejmuitori. Intregul masiv este și azi acoperit de codri nesfârșiți, până sus. Insuși vârful Semenicului, cel mai frumos și mai înalt dintre toate piscurile, era de sigur și pe timpul Dacilor acoperit de făgete, ca și azi. Abia sus de tot găsim mici goluri de munte, din care se ridică Vârful Gozna (1449 m.) și Piatra Siminicului (1447 m) cu priveliștea lor panoramatică neîntrecută; lipsesc însă peșterile.

Poiana Ruşcăi, spre N și NW de Sarmizegetusa, nu ese nicăiri din zona forestieră și nu are piscuri proeminente, cu peșteră. Ele reprezintă platforma de eroziune eocenică Borescu, dislocată la abia 1300 metri.

Mai rămâne regiunea Parâng—Godianu—Țarcu—Oslea de văzut din acest punct de vedere.

Parângu este într'adevăr și înalt și impunător prin izolarea sa maiestoasă, străjuind peste Valea Jiului și peste plaiurile oltene. Constituit din roci cristaline, a suferit în diluviu grandioase influențe de glaciațiune, cu despicări de blocuri, excavații de circuri glaciare, depozite de morene etc. Deși sunt și aici culoare de blocuri despicate, nu cunosc galerii sau peșteri la altitudinea alpină. In mitologia celor vechi pare a fi jucat un rol însemnat acest munte și numele lui a fost mult discutat și disecat de filologi. Mult discutat a fost și Muntele Vâlcan, lipsit însă de peșteri.

Din Valea Jiului spre Vest întâlnim din sus de Câmpul lui Neag mai multe vârfuri de seamă ce se ridică până la limita de sus a pădurilor și mai sus chiar, excitând fantesia localnicilor prin formele lor sau prin conturul impunător. In privința aceasta Muntele Oslea are un rol proeminent. Părintele M â x e r din Reșița, originar din Câmpuluineag îmi comunică faptul interesant, că legendele locale atribue unui balaur încolăcit în jurul muntelui origina unui șanț străvechiu presupus a fi dacic. De altfel în partea Olteniei de Oslea aceasta se leagă un ciclu întreg de legende cu Jorgovan, care a ucis balaurul ce se ascundea prin peșteri. Mai vestită este Peștera Cloșanilor, cu o deschidere uriașă, dar ea se află jos în domeniul făgetelor, caşi Peștera sau Cetatea Bolii din Nordul Petroșanilor, caşi

peștera Comarnic care nu corăspunde noțiunii de „munte înalt". Niciunul din cei doi doi munți Oslea (și Oslea românească are numai 1784 m), nu sunt cu peșteri în vârful lor, care este prea jos și el.

Am lăsat la urmă Masivul alpin bănățean, cu multe piscuri proeminente și văzute chiar de departe, impunătoare. Aici avem cele mai întinse pășuni pe care le cunosc și cele mai mari întinderi lipsite de jepi sau zonă de tuferișe *(Pinus mughus* și *Juniperus nana* sau *intermedia)*. Această lipsă de vegetație lemnoasă nu se explică numai prin istoria biogeografică particulară a acestor regiuni banatice, din epoca postdiluvială, ci în primul rând printr'o activitate pastorală plurimilenară, străveche, continuă, care n'a dat răgaz vegetației odată distruse prin foc și săcure, să se refacă în dauna pășunei. Geograful D e M a r t o n n e deosebește ca formă de relief și aici, în continuarea Retezatului, platforma Borescu, închinată spre vest, dela 2000 m până la 1300 și a doua platformă (oligocenică?) numită Râul Șes, cu 200 metri mai jos ca precedenta. A treia platformă, pliocenică, zisă de Govorniţa, este joasă de tot. Din aceste prime două platforme întinse, intensiv pășunate, presărate cu stâne în locuri îndosite și cu isvoare, la limita pădurilor care nu se ridică din văile adânci și îngust ascuțite erozionale, se ridică spre Nord-vest Țarcu—Căleanul, de care se leagă Baicu, Piga și Vârful Petrii, toate cu piscuri peste 2100 m înalte. Dela Clopotiva, din Țara Haţegului, duce un plaiu (potecă sau drum de munte) de mare circulație spre Capul Sălătrucului, drum pe care unii îl consideră ca „drumul lui Traian", legând Sarmizegetusa cu Ad Mediam (Mehadia) unde de fapt și coboară (informația păr. Mâxer). Dinspre Caransebeș și toate satele dela poalele munților urcă alte plaiuri pe creasta dealurilor, care toate se adună în preajma Țarcului, unde eu am găsit șanțuri pe care le cred întărituri dacice. De aici duce plaiul mare peste Groapa Bistrei și Pietrile Dracilor în sus pe lângă Muntele Căleanul (2196 m), trecând spre Sălătruc. Toate acestea „Vârfuri" sunt lipsite de peșteri și prea sunt în calea sutelor de ciobani care urcă la stâne cu sare și alimente, aducând de acolo produse de lapte — caș — brânză.

De ceealaltă parte a tăeturii adânci din acest masiv, produsă prin văile erozionale ale Râului Şes, spre Nord şi ale Ideagului („Hidegul") de altă parte, se ridică maestos un lanţ de munţi înalţi: Branul (2026 m), Gugu (2292 m), Muraru (2231 m), Godeanu (2229 m), continuându-se în Isvoru—Dobrivir—Craiova, ce coboară apoi tot mai mult spre muntele Arjana (1514), de unde dau plaiurile spre Valea Cernei cu Băile Herculane.

Aceste piscuri înalte, începând cu Branul, care este la depărtare de două zile de Clopotiva, o jumătate de zi dela Gura Apii pe Lăpuşnicul mare şi o zi dela Gura Zlatii pe Râul mare din Retezat, prezintă toate forme mai mult sau mai puţin conice, cel mai regulat fiind piscul Gugu. Dela Muntele Sălătruc ajungi

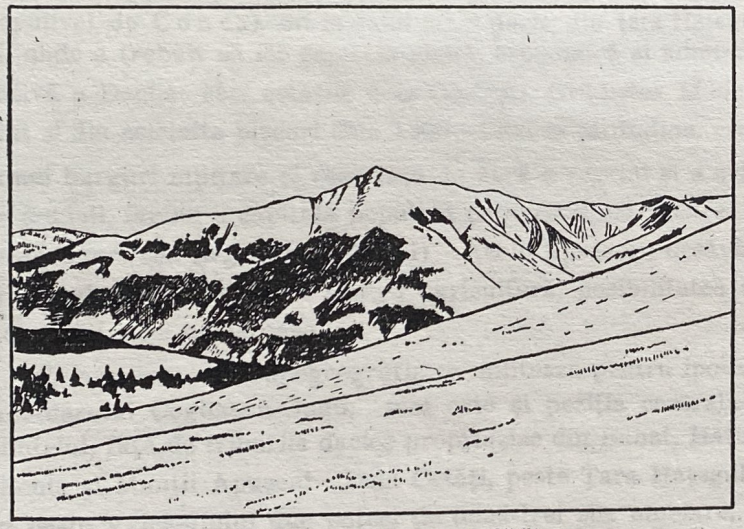

Muntele Gugu, văzut dinspre Sălătruc.

la această cunună gigantică — ce despărţea odinioară Transilvania de Oltenia şi spre Apus de Bănat, trecând prin abisul văilor erozionale; între-olaltă sunt legate prin plaiurile de culme, ce unesc trei provincii, cu trei feluri de populaţii cu tradiţii şi obiceiuri binedistincte, de şi vorbesc în fond aceeaş limbă românească şi practică aceeaş ocupaţie strămoşească, păstoritul.

Cel mai înalt pisc din această catenă este Vârful Gugului, care are un crac (o ramură), cu un pisc secundar spre Nord E.

La altitudinea aceasta mare şi Gugu şi ceilalţi munţi prezintă fenomene glaciare măreţe, păstrând ca reminiscenţă din timpurile de bejenie ale diluviului şi mici iezere în căldările glaciare dinspre Nord şi Nord-est. Granitul constituant al masivului, se despică în blocuri imense sub influenţa agenţilor climatici, îngheţul şi desgheţul apei infiltrate în crepături, insolaţie puternică, vânturi vijelioase. Astfel de acţiuni combinate şi de durată incalculabilă au produs aproape sub vârful secundar al Gugului o peşteră, mai bine zis un culoar lung acoperit de sus complect prin stânci surpate şi acoperite cu pământ şi vegetaţie alpină. Altitudinea peşterii este la cca 2110 m. s. m.

Gugul este singurul munte înalt care prezintă în vârf o peşteră locuibilă, departe de sate şi oraşe, totuşi accesibilă, cu o privelişte largă peste trei provincii, prezentându-se însuşi muntele, cu poziţia sa dominantă ca o culme ce-ţi inspiră admiraţie şi veneraţiune faţă de puterile mistice care ocârmuesc lumea.

Pentru aceea cred că numai acest munte, cu numele ce aduce la forma transmisă nouă de isvoarele istoriei, poate fi *Κωγαιονον*, muntele sfânt al lui Zamolxe, venerat de Daci şi locuit de marele preot, căutător al semnelor cereşti din locuri cu largă vedere, trăind pentru binele poporului o vieaţă sobră şi aducând jertfă la timp potrivit.

Infăţişarea peşterii mă întăreşte şi mai mult în această credinţă.

Ca o complectare a indicaţiilor, pe care ni-le pot da cercetările geografice — etnologice, mai servesc şi tradiţiile populare locale. In privinţa aceasta ar trebui făcute cercetări folkloristice întinse prin satele din jur. Eu am stat de vorbă numai cu ciobanii bătrâni pe care i-am întâlnit în drumul meu din 18—22 Sept. 1942, când coborau în grupuri idilice ultimele turme cu ciobanii lor şi cu tot avutul mobil al stânelor, din masivul banatic spre Valea Timişului. Unii îmi vorbiau despre această peşteră ca despre un loc înfricoşat, în care nu îndrăsnesc să intre nici ciobani, nici hoţi, nici dezertori din armată, care trec de aci spre Oltenia. Din vorba lor se desprindea un respect mistic, inconştient, faţă de munte şi peşteră. Un cioban mai tânăr, care ne-a cercetat seara la stâna Belovăşnenilor,

unde am înnoptat la întoarcere, ne vorbea despre o cameră mai adâncă a peşterii, spaţioasă, cu masă şi coloane de marmură, unde se găseşte un balaur de lemn cu solzi de aur, care printr'un mecanism „feder" (de arcuri) cască gura când păşeşti în sală. Această istorisire se reazămă de sigur pe lectură, — căci ciobanul era un om sfătos şi citit, — iar nu pe tradiţie veche. Am mai aflat însă, că şi Mantu, legendarul haiduc din ultimul deceniu, s'a ferit de această peşteră, ca de ceva grozav de sfânt sau blestemat şi trăia pe la stâne sau în sate, la tăinuitori.

In ipoteza, că peştera Gugului a servit ca locuinţă marelui preot al Dacilor, se poate imagina şi aceea, că el sta acolo numai vara, iar sezonul de iarnă îl petrecea la sălaşe de pe la 1000 m altitudine, cum se află şi acum în regiune (vezi monografia Clopotivei de Conea), ori în satul mare dacic din ţara Haţegului, unde a trebuit să fie capitala civilă, economică şi administrativă a Daciei; căci cetăţile dela Costeşti, Grădiştea Muncelului şi din celelalte piscuri dela 1200—1300 m altitudine, erau numai burguri militare şi reşedinţa de vară a regelui şi a şefilor feudali, iar nu o capitală populată de agricultori, păstori şi meşteşugari sau negustori (streini). Acolo lipsea cu desăvârşire locul deschis, câmpul pentru agricultură, posibilitatea de a construi case numeroase.

Ca argument antropogeografic ce militează pentru ipoteza sanctuarului Coghaeon-Gugu, mai este şi poziţia centrală a muntelui, faţă de triburile dacice propriuzise din Banat, Haţeg, Oltenia şi Munţii Apuseni. Dela Cetăţi, peste Ţara Haţegului ori peste Valea-Jiului duc poteci de două-trei zile umblare, la peşteră. Din Ţara Almăjului şi regiunea Cernei urci pe plaiuri bune la Godianu-Gugu, peste Teregova. Din Oltenia, regiunea Motrului şi a Cloşanilor, ajungi peste Oslea la Gugu în 2 zile. Din regiunea Caransebeşului, a vechiului Tibiscum şi Tapae, ajungi aici pe plaiul mult umblat al Ţarcului în 1—2 zile. Din Munţii Apuseni, ţara Agatârşilor şi Apulilor, ajungi aici în 3—4 zile pe picior sau călare, peste Deva sau Haţeg. Regele şi solii săi, fruntaşii poporului şi şefii triburilor, puteau deci consulta

pe uşor vrerile cereşti la supremul sanctuar, unul pentru statul Dacilor închegat de Burebista şi apoi din nou de Deceba1. Puteau veni şi la jertfa naţională din 4 în 4 ani.

Harta regiunilor dacice, cu principalele căi de acces spre Muntele Gugu.

III. Descrierea peşterii din Muntele Gugu.

Mai mult decât cuvintele, fotografiile alăturate ne pot da o idee despre înfăţişarea peşterii Gugului, o curioasă şi rară formaţiune geologică în sine, desăvârşită prin mână omenească.

Piscul acesta secundar al Gugului, indicat pe hartă cu cota 2127, este alcătuit de blocuri de granit, care ne reamintește prin structura sa întrucâva gneissul și se desagreagă în blocuri mari. Lespezi și stânci de dimensiuni variate zac împrăștiate

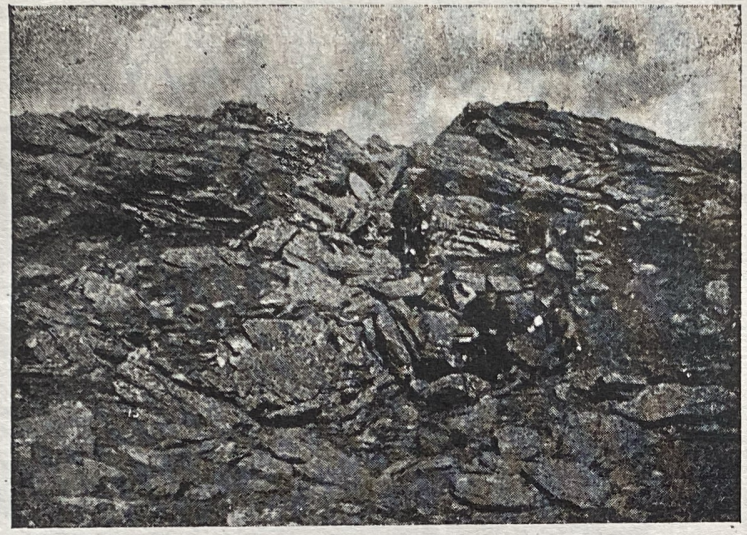

Cracul Peșterii cu Peștera Gugului. Foto Al. Borza

pretutindeni, ca un produs obișnuit al acțiunii climei la această altitudine, unde s'au așternut în epoca glacială zăpezi veșnice, respectiv începuturi de mici ghețari. In masivul din față al Retezatului, gheţarii au luat o desvoltare mai mare, ajungând limbile lor până în Valea Lăpușnicului Mare, care curge pe la poalele masivului Gugu.

Toate stâncile sunt acoperite de licheni cenușii sau colorați, printre care *Rhizocarpon geographicum* verde-gălbui este mult răspândit, împreună cu componentele asociației lichenice *Gyrophora cylindrica — Cetraria mormoerica.*[1]) Pe pământul nud sau înierbat dintre pietri zac, ca niște viermușori, lichenii albi *Thamnolia vermicularis.* Pajiștea ce s'a înfiripat printre blocuri și pe pantele mai line și îndepărtate ale piscului este un *Agrostidetum rupestris,* cu multă *Festuca supina,* asociație identică cu cea din Retezat.[2]) Printre stâncile de sus domină smocuri rezistente de *Juncetum trifidi.*[3]) In dos se urcă

[1]) *Borza Al.,* Studii fitosociologice în Munții Retezatului, p. 54.
[2]) idem, l. c. p. 40.
[3]) idem, l. c. p. 38.

ultimele tufe de jepi *(Pinus mughus)* care se continuă în jos. într'un desiș.

Vegetația pe Muntele Gugu. Foto Al. Borza

La câțiva metri sub vârful muntelui, într'o vălișoară, se află intrarea în peșteră. Ea este formată din trei, respectiv pa-

Peștera Gugului. Intrarea cu stânca rostogolită. Foto Al. Borza

tru blocuri de lespezi, care n'au putut fi potriviţi în formă de uşă pătrată, decât de mână omenească, cum se vede clar şi din fotografia şi desenul alăturate. Puţin aplecat poţi intra uşor în peşteră, chiar având să treci peste blocul mare ce pare a fi fost aşezat anume ca să închidă intrarea. Cine să fi avut interes să facă aci o uşă regulată la o peşteră în vârf de munte neumblat, dacă nu marele preot, cititor al semnelor cereşti, —

Intrarea peşterii, desenată după fotografie de Gh. Pop.

care se văd aici cu un orizont de lărgime desăvârşită, — o persoană, care dispunea de ajutoare suficiente, ca să potrivească stâncile uriaşe în formă de uşă regulată! Căci trebue să remarc categorica vechime a acestor aşezări de stânci, peste care s'a format sol cu vegetaţie străbună. Te gândeşti la construcţiile mykenice, la colibile megalite ori la mormintele preistorice, din blocuri de piatră, în care se aşezau urnele villanoviene.

Intrând în peşteră, calci peste câteva blocuri neregulate căzute şi păşeşti mai departe tot peste lespezi, înaintând printre cei doi pereţi înclinaţi, dar netezi, paraleli şi înalţi ai peşterii, care este de 2 metri largă, 2—3 m înaltă şi circa 10 m lungă.

Aici puteau sta şi dormi cel puţin 10 persoane; puteau face şi foc, căci printre blocurile din tavan ale peşterii se putea face cu uşurinţă o deschidere de coş pentru fum. Mai remarc, că lân-

Interiorul Peşterii Gugului. Foto Al. Borza

gă un perete stânca formează un fel de podmol jos, pe care şed şi persoanele vizibile în fotografie (Prof. Dr. Al. Buia şi elevul N. Boşcaiu, informatorul meu despre această peşteră). Peştera este deci perfect locuibilă şi a putut fi chiar confortabilă, pentru marele preot cu tovarăşii săi.

În fund peştera coboară puţin într'o încăpere neregulată, cu blocuri mari, gata să se rostogolească peste tine. O cameră de alimente ideală! Tavanul peşterii este din blocuri mari, despicate cu suprafeţe netede şi drepte, aşezate neregulat peste peştera aceasta de forma unui gang.

Fotografia alăturată prezintă interiorul peşterii, fotografiată cu aparatul Leica obiectivul Xenon, deschidere mare, cu expoziţie de 90 secunde la lumina difuză ce intra prin uşa peşterii, barată de blocul de stâncă. Aceasta dovedeşte, că ziua se poate sta în peşteră şi fără lumină artificială.

Trecând în dosul vârfului de munte, unde ar corespunde culoarul peşterii, găsim de fapt în linii mari traseul celor doi pe-

reţi paraleli eşind până aci, dar blocuri mari şi mici de granit căzute au umplut acest culoar, care este posibil să fi fost cândva tot peşteră sau mai binezis cavernă, cu o eşire şi în această parte şi cu eventuale deschideri în sus.

Este cu neputinţă să-ţi explici formarea peşterii întregi, respectiv acoperirea ei regulată cu blocurile imense, fără intervenţia mânii omeneşti. Văzând această operă mare, vei înţelege sensul legendelor populare, despre „uriaşi", care adjustează şi potrivesc opera gigantică a naturii prin asemenea isprăvi, spre folosul lor.

Cele trei ore petrecute la peşteră le-am folosit pentru studiul ei şi al vegetaţiei din jur, precum şi pentru fotografiat. N'am putut face săpături sau asemenea cercetări în peşteră, unde trebuiau ridicate stânci şi ne puteam aştepta să cadă lespezi uriaşi din tavan, peste noi. N'am putut constata nici pe pereţii regulat despicaţi — după regulele clivajului — vre-o urmă de intervenţie omenească. Dată fiind duritatea stâncilor de granit aproape schistos, cu cvarţ la suprafaţă, zgârieturi şi sculpturi nici nu sunt posibile de făcut fără unelte mecanice moderne de oţel deosebit de tare ori de diamant. Inafară de intrarea construită de om, n'am putut afla nici o altă probă arheologică despre trecutul şi origina peşterii. Omul neolitic şi al bronzului n'a putut folosi această peşteră dintr'o regiune atât de neospitalieră. El locuia mult mai jos, în peşteri largi din munţii calcaroşi.

Păstorii zilelor noastre şi desigur nici aceia ai îndepărtatului trecut dacic şi medieval, n'au locuit în peşteri din vârf, construite cu mare efort, ci jos lângă pădure şi isvoare, în stâne de lemn.

Hoţii nu vin aşa de sus, iar grănicerii aveau adăposturi mult mai departe şi mai jos, cum arată harta din 1828 a lui R o c h e l,*) foarte interesantă pentru cărările de munte, aceleaşi atunci ca şi azi. Jandarmii unguri aveau casă departe în vale.

In dosul intrării panta muntelui este acoperită de un desiş de jepi, curios localizat numai pe o suprafaţă restrânsă şi despărţită de alt pâlc prin pajişte bogată, pe care tolăniţi am

*) *Rochel, Ant.*, Plantae Banatus rariores. Pestini, 1828. Folio cu o hartă de o finețe extraordinară.

luat şi masa de excursionişti. Mai jos, între Cracul peşterii şi între cracul care trece spre Stâna Zerveştenilor, se întinde „Valea Sacă", largă, plană ca o piaţă, cu lespezi mari plaţi în paţiştea rară. Căci vegetaţia aici e mai mult descheiată, cu pâlcuri de *Cerastium cerastioides, Plantago gentianoides, Gnaphalium supinum, Polytrichum sexangulare, Thymus alpestris.* Deci ceeace este un „Schneetälchen", zăcătoare de zăpadă, până în dricul verii.

Retezatul văzut dela Gugu. Foto Al. Borza

Acest câmp larg putea fi locul jertfelor, dacă este adevărată istorisirea celor vechi despre jertfele sângeroase ale Dacilor. In apropierea muntelui sfânt cu peştera sacră, nici nu se poate imagina un câmp mai frumos şi mai adăpostit de toate părţile, ca acesta, în care să se săvârşească jertfa groaznică în condiţii mai sărbătoreşti, mai aproape de înălţimile cereşti. Dar aceasta este numai o pură supoziţie, fără reazim pe vre-un text vechiu.

Dar există vre-un râu cu numele Kogaionon lângă acest Munte sfânt, cum pretind vechii autori? Pe harta militară este numit părâul ce pleacă dela Gugu şi Moraru: „Izvoru Gugului" şi aşa îl numeşte şi azi poporul. Deci acelaş Kogaionon = Gugu, cum scrie la carte.

Rezumând constatările mele pot conchide că:

Dacă este adevărat, că a existat un „munte sfânt“ Κωγαιονον la Daci, munte foarte înalt cu peşteră în vârf, în care locuia ca un sihastru, marele preot al lui Zamolxes şi citea semnele cerului, aducând şi jertfă zeului, acel munte a fost, cu cea mai mare probabilitate, Muntele Gugu, cu peştera sa.

Dacă însă Herodot, Poseidonios şi Strabon au scris basme fără temeiu, — pe care totuşi le consideră adevărate, fără nici o rezervă, cel mai învăţat arheolog român, regretatul academician Vasile Pârvan — atunci evident că va trebui să considerăm ca basm şi ipoteza mea de sus, rămânând numai cu satisfacţia imensă pe care ţi-o procură excursia la acest munte minunat, cu o vegetaţie alpină interesantă şi cu o vieaţă pastorală străveche. Eu cred însă, cu toată tăria, în prima ipoteză, căci pentru ea militează atâtea argumente şi împotriva ei nu se poate aduce nici o dovadă, nici un argument.

Postscriptum.

In momentul tipăririi acestui studiu am găsit, citind opera arheologului german C. Patsch: Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan, Wien, 1937, p. 79, nota 2, că şi acest învăţat se întreabă, dacă nu trebue oare căutat sfântul munte Cogaeonum în ţinutul cetăţilor dacice. El scrie în această lucrare a sa tipărită în Analele Academiei de Ştiinţe din Viena (Sitzungsberichte, 217. Bd, 1. Abh.), al cărei membru activ este, următoarele:

„Die befestigten Höhen... als bereits heiliger Bezirk. Ein solcher war sicherlich auch in der Folgezeit der Berg Cogaeonum, auf dem in einer Höhle das allverehrte geistliche Oberhaupt der Daker, Decaeneus, zur Zeit des Königs Birebista gewohnt hatte. (Beiträge V 43.) Ob er nicht etwa hier zu suchen ist?“

Cercetând deci pe teren după sanctuarul Dacilor Cogaeonum şi susţinând documentat ipoteza, că acesta se poate localiza la Muntele şi peştera Gugu, cred că voiu fi adus o cât de modestă, dar reală contribuţie la deslegarea unei interesante probleme de istorie şi arheologie românească.

De încheiere mulţumesc informatorilor mei, elev şi profesor Boşcaiu din Caransebeş, Păr. Mâxer şi I. Danciu, apoi însoţitorilor în explorarea muntelui şi d-lui Dr I. Russu, interpretul textelor, pentru ajutorul ce mi-au dat.